

Ma 59

PROGRAMM ÉS SZÖVEGKÖNYV

BEETHOVEN

SZÁZADOS ÜNNEPÉLYÉHEZ.

SZERKESZTÉ:

ID. ÁBRÁNYI KORNÉL.

Ára 20 kr.

PEST, 1870.

TÁBORSZKY ÉS PARSCH

nemzeti zeneműkereskedők tulajdona.

Belváros, korona utca 1-ső szám alatt.

SZ

Sz

PESTEN

Az ünnépél-
nyi Kornél
fordítá : Id
delio“ dalm

TÁBOR

PROGRAMM

ÉS

SZÖVEGMAGYARÁZAT BEETHOVEN LAJOS

SZÜLETÉSÉNEK SZÁZADIK ÜNNEPÉLYÉHEZ.

TARTATOTT :

PESTEN, 1870. ÉVI DECEMBER 14-DIK, 15-DIK ÉS 16-DIK NAPJAIN.

SZERKESZTÉ :

ID. ÁBRÁNYI KORNÉL.

TARTALOM :

Az ünnepély sorrendje. — Ünnepi költemény Ábrányi Emiltől. — Beethoven életrajza. Id. Ábrányi Kornéltól. — Liszt F. Beethoven-cantatejének szövege. Irta : Stern Adolf, magyarra fordítá : Id. Ábrányi K. — A 9-ik symphonia magyarázata. Wagner Richard után. — „Fidelio“ dalmű magyarázata. Berlioz H. után. — Beethoven L. végrendelete. (Az eredeti után.

Ára 20 kr.

MAJOR ERVIN
KÖNYVTÁRA

PEST, 1870.

TÁBORSZKY ÉS PARSCHE NEMZETI ZENEMŰKERESKEDŐK TULAJDONA.

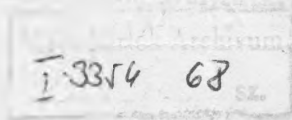
(Belváros Korona utca 1. szám alatt.

Ha 591

R 72

95

R12

A Beethoven-ünnepély sorrendje.

A nemzeti színházban:

I.

Szerdán, december 14-kén előadatik:

Göthe „Egmont“ drámája Beethoven teljes zenéjével.

(Előadási főpróba jelmez és diszletekkel, kedden. dec. 13-án délelőtt.)

II.

Csütörtökön, december 15-kén:

„Fidelio.“

(Előadási főpróba jelmez- és diszletekkel, szerdán, dec. 14-kén délelőtt.)

III

A városi vigadó nagy teremében.

Pénteken, december 16-kán esti 7 órakor:

Nagy zene- és énekkari diszhangverseny

L I S Z T F E R E N C Z

személyes igazgatója és a nemzeti színház zene- és énekkara, a budai ének- és zeneakadémia, a pesti nemzeti zenede és a budai dalárda közreműködése mellett két szakaszban.

Első szakasz:

- 1) „Beethoven-cantate.“ Szövegét írta Stern Adolf. Zenéjét nagy zene- és énekkarra magán énekrészekkel, Beethoven százados ünnepélyére szerző: Liszt Ferencz. A magán énekrészeket előadják: Pauli-Markovics Ilka assz., Kvassay-Saxlehner Emma assz. (a nemzeti színház tagjai) és Schmidt Ferencz a budai énekaadémia tagja.

- 2) „Hegedű-verseny“ zenekar-kisérettel három szakaszban:

- a) Allegro ma non troppo
- b) Larghetto.
- c) Rondo.

szerző: Beethoven Lajos, előadja Reményi Ede.

(Az előforduló három kadenciát szerző és előadja Reményi Ede.

Második szakasz:

- 3) „Beethoven 9-dik symphoniája,“ nagy zene- és énekkarral magán énekrészekkel Négy szakaszban.

- a) Allegro ma non troppo
- b) Molto vivace
- c) Adagio molto e cantabile.
- d) Presto.

A negyedik szakasz, Schiller ódájával az

„Örömhöz.“

A magán énekrészeket előadják: Pauliné-Markovics Ilka, assz. Kvassay Saxlehner Emma assz. Kőszeghy Károly és Pauli Richárd (a nemzeti színház tagjai.)

A diszhangverseny főpróbái pénteken dec. 9-én és hétfőn dec. 12-én tartanak a városi vigadó nagy termében, mindenkor délután 4 s fél órakor.

A diszhangversenyre jegyek előjegyezhetők és kaphatók minden zeneműkereskedésben.

Helyárak a diszhangversenyre: Páholy: 20 frt. Körszék: 5 frt. Elsőrendű számozottszék: 3 frt. 2-ik számú számozott szék: 2 frt. Karzati ülőhely: 1 frt 50 kr. Belépti jegy; 1 frt.

Ünnepi költemény.

(A Beethoven-ünnepélyre.)

Abrányi Emiltől.

Mig künn az ágyuk száz halált dörögnek,
Mig künn a harcok bösz viharja dul;
Halók hörögnek, — fegyverek zörögnek,
S csatára hív a harczy kürt vadul:
E kis hazában trónt emelt a Béke,
Szebb célokon dobban meg a kebel,
Körül ragyog az ember-élet éke:
A szép művészet, mely ma ünnepel!

Száz év előtt Germánia egére
Egy tiszta csillag tündökölve szállt,
Hogy hintsen onnan a világtekére
Szent hangzatokban üdv adó sugárt;
Száz éve lángol — s fénye elnem oszlott,
Száz év után még szebb világgal ég . .
Oh! tiszta csillag! óh! dicső tűz oszlop,
Mily áldva néz sejtő szemünk feléd.

Ki láng eszed' hatalmas, égi szárnyán
Ragadsz magaddal a magosba fel,
Ki túlemelsz a földi élet árnyán,
Hová a szellem csak veled jut el;
Te, nemzetek közös vigasztalója,
Ki milliók közös nagysága vagy:
Dicső Beethoven; minden ajk dalolja
Égig hatón magasztalásodat!

Mi is belépünk, mind a karba állunk,
Dalolni rólad, annyi év után.
S a végzetet szívből dicsérni szállunk,
Hogy megteremtett tégedet, titán!
Hozzánk is eljött szellemed sugára,
Mely éjszakát űz, nap feljöttéként,
Mely a világ csaknem minden zugára
Vetett malasztal egy parányi fényt.

Már áll az oltár, tiszta lángja lobban,
S ihlettel áll az áldozó sereg . . .
Szívünk hevül, magasztosulva dobban,
S ajkunk dalából hódolás ered
Van főpapunk is! *) itt az áldozó pap,
Ki áldozásunk fölmutatni jön,
Ó jár elől a lelkes áldozóknak,
Hogy hallja meg Beethoven árnya fenn!

Most szóra dal! Zendülj magasztos ének,
Mint angyalok, mint cherubok kara,
Hirdesd dicsét, örök dicsét nevének,
Mint Bethlehem ujongó pásztora,
Krisztus feküdt a jászol bölcsejében,
És Múza állt a Bonni lak felett!
Száz év előtt, ma jött világra éppen,
Ki a Zenének Megváltója lett!

*) Liszt F.

Beethoven Lajos életrajza.

A művészet, tudomány, irodalom minden ágában birunk oly utólérhetlen nagyságokat, kik fényükkel örökké bevilágítják az emberiség szellemvilágát s kiknek teremtményei készletéből, mint örök forrásból meríteni, kifáradnak az egymást követő nemzedékek. Génusok, kiket könnyebb csodálni és dicsőíteni, mint elemezni és megbírálni. Egyike az ily világalakító génusoknak Beethoven Lajos. A zeneművészetben azt a helyet foglalja ő el, melyet Shakespeare az irodalomban, s Michel Angelo a festészet és szobrászatban. A szórszálhasogató kritikuskok kétségbeejtő erőssége, a műbölcsészek soha meg nem fejtető sphinx-e s a pedánskodó, copfoskodó, tudáskodó zenészek korlátolt elméletének örökös, soha föl nem fogható ellentéte. — Terünk nem engedi, hogy bővebben fejtegetsük mind azon elméleti nézeteket, melyeket a tudományos zenészeti világ Beethoven működése és művészeti jelentősége fölött, kezdettől fogva korunkig föllállított s összehalmozott. A Beethoven-irodalom egy oly halmazt képez már mai napság, hogy vele csak a Shakespeare-irodalmat lehetne némiképen összehasonlítani. A fölötté irt s minden nyelven megjelent életirásai, kritikái, elemzései, műbölcsészeti s adomai kötetekből egy külön könyvtárt lehetne alakítani. Műveinek részletes, tudományos elemzésébe sem fogunk bocsátkozni, — mert köteteket kellene összeírunk — csak életének rövid rajzát adjuk, kijelölván számára a legelső s legmagasabb polcot, mely őt, mint a zeneművészet legnagyobb geniusát és reformátorát, méltán megilleti.

B. L. született Bonnbán 1770-ki december 17-én, hol atyja választófejedelmi udvari énekes volt. Legelső oktatását a zenében atyjától nyerte, ki komoly, szigorú, csaknem zsarnok természettel bírván, nem igen szépen bánt vele s mindennap egy sötét kamarába zárta mint gyermeket, honnan ki sem bocsátá addig, míg föl adott leckéjét meg nem tanulta. Gyermekétszerei ártatlan játékaival s örömeiben eszerint kevés része volt, s csaknem folytonosan magára hagyatva s kevés szeretet- és gyöngéd bánásmódban részesülvén: ideje-korán megfogamzott benne az emberek s világ ellen való gyűlölet, melyet későbbi éveiben s egész életén át is megtartott. Anyja gyöngédebb természetű levén, ép oly mértékben kényesztette, édesgette magához, minőben amaz eltaszította magától szigorú, hideg modorával. Az atya halálával pedig egészen magára hagyta s nem igyekezett őt az élet gyakorlati elveire oktatni.

Atya halála után, zenészeti továbbművelését E. D. és N. Neefe orgonaszok vezették s ha már mint 8 éves gyermek mindenkit meglepett hegedűjátékával, 11 éves korában, a legelső zenészeket is bámulatra ragadta zongorázásával s szabad fantázirozásával. Ez időtájba esnek legelső szerzeményei is, melyeket moecenásának Miksa főherczegnek és kölni választófejedelemlnek ajánlott, ki a kiképeztetési költségeit fedezte, de a melyeket, valamint minden kiadott művét 1798-ig egészen megtagadott s csak 1800-ban kiadott három zongora-hármasát nevezte első művének. Neefe halála után a fejedeleml annak orgonászai állomásába helyezé, s mint udv. orgonaszát több évi szabadságidővel ellátva Bécsbe küldé, hogy ott Haydn József alatt egészen kiművelje magát az elméleti és gyakorlati zenetudományban. A legnagyobb szorgalommal tanult, s bár sokszor nehezére esett teremő génusát korlátozni, mégis aláveté magát a legszárazabb gyakorlati dolgozatoknak is. Midőn Haydn másod ízben utazott Angliába, Alb-

rechtsberger gondjaira bízta B—t, kit ez még inkább beavatott a zenészet, főleg pedig az ellenpontozat titkaiba. B. már azelőtt meglátogató egy izben Bécsset, midőn rövid időre ment oda csak azért, hogy Mozártot hallhassa, kihez ajánlólevelekkel volt ellátva. Mozart már értesülve volt a fiatal művész rögtönzési tehetségéről, s midőn őt legelőször hallá így játszani, meglehetősen hideg maradt s azt hitte, hogy előre betanult dolgokkal nyegléskedik. Rá akarván piritani, egy roppant nehéz fugathemát adott föl neki rögtönzeti átdolgozás végett, melyben egy kettős ellenpontozat elemei is elrejtve valának. Beethoven azonnal fölismerte a cselt, s minő nagy lőn Mozart bámulata, midőn B. a legszabályosabban rögtönzött arra egy kettős fugát s csaknem három óranegyed hosszáig játszott fölőtte a legeredetibb modorban. Mozart, a lélekzetet is elfojtva hallgatá őt, s lábujjhegyen távozva a mellékszobába, hol barátai összegyűlve valának, ragyogó szemekkel így szólott azokhoz: „vigyázzatok erre az ifjura, ez nektek még egykoron nagy dolgot fog beszélni.“

A mult század végével B. már nagy tekintélyre vergődött több szerzeménye kiadásával s e mellett elismert dolog volt, hogy a kor legelső zongoraművészei közé tartozott. Ez idő tájban történt, hogy a szintén nagyhírt Wolff zongoraművészen hatalmas vetélytársra akadt, kivel azonban b. Wetzlar Rajmund nyári villájában Bécs mellet, hol a birodalmi főváros legelső művész- és műkedvelő tekintélyei gyülekeztek össze, a legdicsőségesebben megküzdött.

Az akkori háborus idők és herceg-pátfogója halála folytán egészen magára lőn ugyan hagyatva, de sokoldalú művészi működése mellett oly szép jövedelmi forrással rendelkezett, hogy Bécsset annyival is inkább elhagyta állandó lakása helyeül választani, mert két ifjabb testvére is oda költözött, kikre élete minden viszonya közt támaszkodhatott. B. ez időtájban lépett föl — még pedig határozott sikerrel — a vonós négyesek mezején is, s azon, Haydn reformátori s Mozart minden műformát kifejlesztett geniusza mellett s után is, oly magasra hatványozta az eszmék és mérész kidolgozás világát, minőre sem előtte, sem utána nem láttunk zeneköltőt emelkedni. Négyesei megismertetése érdekében, herczeg Rasumovszky udv. virtuózai: Schuppanzigh, Weiss és Linkevel szövetkezett, kik annyira beleélték magukat B. eszmevilágába, hogy példabeszéddé vált, miszerint a ki B. négyeseit igazán élvezni ohaítja, azokat e művészekről kell hallania. E közben történt egyszer, hogy B. oly szokatlan nehézségeket irt az első hegedűnek, hogy még Schuppanzigh sem tudott velük megküdeni, s komoly szemrehányásokat tett a szerzőnek. B. indulatosan fölkiáltott: „ha azt képzeli ön, hogy négyeseim írásakor az ön nyomorult hegedűjére gondolok, úgy nagyon csalatkozik.“

A híres operairó Salierivel való folytonos érintkezése által mindinkább megismerkedvén a drámai zene hatása- és előnyével, nem állhatott soká ellent, hogy erejét e téren is meg ne kísértse. Sonnleithner kormánytanácsos e végből a wieden színház javára „Leonore“ (Fidelio) szöveg-könyvét készíté s annak megzenésítésére B. kéretett föl, ki is a színházban szabad lakást nyervén, nagy előszeretettel dolgozott rajta s 1806-ban első előadásra is került ép akkor, midőn a franczia hadsereg győzelmesen bevonult Bécs városába. A fölületes műizlésű francia tisztekkel telt színház s az opera irányának szokatlan nagyszerű volta s emelkedettsége, nem volt képes e műnek akkoriban határozott sikert biztosítani. B. annyira szívére vette félreismertetését, hogy művét visszavonta, s csak évekkel későbbben engedé ismét több változtatással színre hozni. De több operát sohasem irt, bár ez egy

műve is felér e nemben a világ számtalan operájával.— Beethoven négy nyitányt írt ez operájához.

1809-ben nem akarván magát továbbra is — minden biztos állás hiányában — változó életkörülményeinek kitenni, az akkori westphaliai király Napoleon Jerom által neki felajánlott udv. karmesteri állást már-már elfogadandó volt, midőn Rudolf osztrák főherczeg (egyik moecenása és kedves tanítványa, későbben bibornok és olmczi érsek), Lobkovitz és Kinsky hercegekkel egyesülten 4000 frtot ajánlott fel neki évi biztos jövedelemül oly föltétel alatt, hogy állandóan Bécsben lakjék s gond nélkül szentelhesse idejét műzsájának. E nagylelkű ajánlatot elfogadva, ez időtől fogva csaknem folytonosan Bécsben lakott, hol szakadatlanul dolgozott s teremte minden irányban ama remekműveket, melyek az emberi szellemnek legdicsőbb és nagyszerűbb vívmányai közé tartoznak. Nyáron át rendszeren Mödlingben lakott Bécs mellett; s általában imádták a szabad természetet melynek ölen legszebb műveinek eszmeszíkrai fogamzottak, melyeket aztán vázlatkönyvében sokszor több variánssal följegyezett.

Beethoven utolsó éveiben a legnagyobb csapás érte, minővel csak a sors egy embert tele marokkal sujthat. Lassankint el kezdé veszíteni hallását, míg végre az orvosi tudomány minden fáradozása dacára is végképen megsiketült elannyira, hogy csak jelekkel s írónnal közlekedhetett az emberekkel. E csapás egészen lehangoló kedélyét s csaknem ember és világgyűlölvé tevő. Saját belvilágába elmélyedve, élete ezen szakában teremte legesodálatosabb remekeit, melyeket a tudatlanok fel nem foghatván és megszokott modorban meg nem fejthetvén, süketségi tévelygéseinek tulajdonítottak. Mintha bizony egy oly lángelmének szüksége lett volna hallani is mind azt, a mit lelkében örök időkre megalkotott! 15 évig hordozta a sors e kemény csapását, melyhez még más testi bajok is csatlakoztak. A mellviz-kórság jelei mutatkoztak testén, minek csakugyan hosszas szenvedés után 1827-ben márczius 27-én áldozata is lön.

Temetése fejedelmi pompával ment véghez Bécsben s földi maradványai a währingi sirkertben nyugsznak, hol sirját pompás emlékoszlop is disziti. B. soha sem nősült meg, s életirói szerint, egyetlen szerencsétlen szerelmén kívül gyöngéd viszonyai soha nem léteztek. Alakja nem volt ugyan megnyerő de bővebb ismeretség után mindenkit meggyőzőtt magas műveltsége és szívjósága felől; termete középszerű volt, és egészséges alkotásu, átható és gyógyó szemeiből lelki fensőbbiség sugárzott ki; mozdulatai hevesek voltak s kevés, de annál velősebb beszédével, mely, ha kellett, éles gúnyorrá is változott, mindenkinek imponált. Egyenes lelkéhez nem fért a hízélgés és intriga, s a mi szíven volt, azt bárki irányában is nem átallotta kimondani. Sok és számtalan kitétetésben részesült; saját nagyságának dícskoronáját már életében élvezé s egész Bécs ismerve őt, közönségesen a nagy zenekirálynak hívta. Az életéhez kötött események és adomákából köteteket írtak össze, melyek nemcsak mulatságos, hanem tanulságos olvasmányok is.

A műtörténelem három korszakra osztja B. műveit, melyek minden ágban közel 200-ra mennek és sok kiadásban részesültek. Az elsőbe sorozza azon műveit, melyeket Haydn és Mozart nyomán indulva alkotott; a másodikba: melyek önálló teremtő géniusáról tanuskodnak a hagyományos formák végleges eltaszítása nélkül s a harmadikba azokat, melyekben minden kényszerrel leöltött magáról s századokkal előbbjáró géniusával mind merész kivétel mind concepcio tekintetében, oly művészeti világcsodákat teremtett, melyek örök időig elévülhetlenek maradnak. — B. legnagyobb szerű mérvben nyilatkozik hangszeres zenekölteményeiben. A szózenéhez nem érzett anynyi vonzalmat, bár a mit e nemben teremtett, méltó géniusához. A zeneművé-

szetnek nincs oly ága, az egyszerű daltól a legpoliphonikusabb symphoniáig, melyben utólérhetlen remekműveket ne hagyott volna hátra. S valóban el lehet felőle mondani, hogy ha a művészet Isten nyilatkozata: — pedig az — úgy ő benne a lehatalmasabban nyilatkozott.

Beethoven-cantate.

Szövegét írta *Stern Adolf*, zenéjét *Liszt Ferencz*, magyarra fordította *id. Ábrányi Kornél*.

Vegyes kar.

Fényben villogó,
Hótól csillogó
Téli éj!
Oly tündéri szép!
Halmok ölében
— Mind tiszta fényben —
Csörren a hullám,
Hold diszít
A Rajna vizét.

Női kar.

Hallád, mi zúgott,
Hallád, mi búgott?
Tán a hatalmas
Ár szava volt,
Mely álmainknak
Elűzte nyugalmát,
És följesztvén,
Lakjainkból
Az éjbe kivont?

Sopran-solo.

Csak álmodók e képet,
Orkán sehol se zúg
Hullám mi játszva kél meg;
Némák a halk vidékek,
Sugárban alszanak,
'S a csillagok világán
Vidáman reng a hab.

Női kar (soloval.)

Egy szép álom gyakorlá
Rajtunk csodás bűvél.
De halld! miként ha zöngne
Varázsszal im a lég.
Halk hangok árja csendül,
Majd vig, majd búsan zendül.
Hallod a hangárt?
Harang, avagy dal ez?
Égre tekints! im egy csoda szép
Csillag áll ott, varázsszal ég.
Nézz oda föl! bájos e látvány,
Fényben áll sugarán a vidék;
Fény az égen s boltja mi kék,
Soh'se láttuk imígy, soha még

Kar.

Csodás iszonnal
Tekintjük ezt,
Sugáriból: ránk
Romlás, ami rezg!
Áldva ragyog ránk
E mennyei fény,
Ott a kékellő
Égnek ivén?

Bass- solo és kar.

Bölcs öregünket
Hívjuk elő!
Ő magyarazza
Ez égi csodát
— Mit rejt magába —
Csak ő, csak ő.
Titkán e képnek
Csak ő hat át;
Ime! jön is már,
Körünkbe kél,
Szendert zsvajunktól
Nem nyujthat az éj.
Bölcs agg, apánk te!
Látod mi csillog
Rajna vizének
A színe fölött,
Égi sugárt
Hintve a tájra —
Egy mennyei fény!
Hogy magyarázod
Ez éji csodát?
Álmunk' mi zsiibongás
Úzé tova hát?

Sopran-solo.

Mondd, honnan e csillogó
Mennyei fény?
És honnan e hangok
Túl Rajna vizén?

Bariton-solo.

Nem tűnt, mióta élek,
Felém e tiszta fény;
E hangokat se hallám
A néma légből én.
Am aggjainknak ajkin
Szép Rajnapart körül,
A szende csillagokról
Regék csodája ül;
Sok ezren őrzik éjfel
Az ég derült ivét,
Am egy: dicsőn, magán csak
Nagy alkalmokor ég.

Alt-solo.

Sejtsd ül tekintetén,
Egy csodás sorsvégezet,
— Melybe nem hat a tömeg —
Táru ő előtte fel.
A tiszta hű kebel
Szent ajándoka.

Baryton-solo.

A monda, ősidőkből
Egy nagy napról beszél,

Melyet hirdetni : majdan
Egy csillag égre kél.
Ha majd malaszttal szólnak
Sphárák zenéi fön, n,
Seraph — karok dalolnak
Haléluját dicsőn :
Majd akkor száll az égen
Egy bájos Cherub át,
Hordván a téli éjben
Egy csillag alkatát.

Kar.

Ragyogva száll s dalolva,
Hogy zeng a Rajna-part
S egy házikóra hull le
Sugára, fénye majd.
Ez óra szüli őt meg ;
A lángész testet ölt ;
Kit isten a zenének :
Profétául jelölt !

Alt-solo.

Főnn áll a proféták
Szent szózata még.
Mit hirdet a lény majd
Kit küld a nagy ég ?

Baryton-solo.

A lélek ősi vágya :
E szent harmóniákra ;
Keből ez fog zengni,
Mély búval visszacsengni.
Az ember égő kinját ;
A szíve kételyét,
Symphoniákban festi
S a kéjek édenét.
Mint títán küzdi harcát,
Hangokkal égre tör ;
Célját egész világnak
Magában tárja föl.

Kar.

Más nem száll, rezeg úgy a halk legen át,
Álomként anyag nélkül

Folyton odább, meg odább,
Mint az égi zene.

Kar és solók.

Oda, hol ragyogó honok állnak,
Hol az égi lakók tova szállnak,
— Mely láthatatlan alatt —
Egy visz az égbé csupán : csak a hang.
Mint az Iris hidja, ládd !
Földet, eget ragyogón fog át
Összekötő sugarán :
Ugy visz az ég tulföldi bűvéhez
Téged a szép zene lágy karán,
Visz az istenek égi művéhez.

Baryton-solo.

A mint folytatja büszkén
A Rajna ős vizét :
Nagy lelke dallamárban
Ugy fog zuhogni szét.
A népek hallgatandják
Szent áhitatban őt,
A hangja nem veszend el
Ameddig áll e föld !

Alt-solo női karral.

Ti, kik merititek őt
Gyönyörbe, kinokba ;
Égiek ! hajoljatok
Föléje majd mosolyogva ragyogva,
Könyitsetek élte harcán,
S majd ha éji homályban az út :
Sugárral, hanggal ;
Üzzétek a bűt !

Baryton-soló és kar.

A csillag égre szállott
E téli éjbe már.
Áldott a lény kit illet
Ez égi fénysugár !
Megáldta őt az élet,
Ové mi nagy s mi szép.
Ma földre szállt a lélek,
Pályája dicsben ég.
Üdv ! Beethoven üdv !

Magyarázat.

Beethoven L. 9-ik symphoniájához.

(Wagner Richárd után id. Ábrányi K.)

Első rész.

Az öröm és gyönyör érzete után törő léleknek legnagyobb szerü érte-
lemben vett küzdelme ama ellenséges erővel szemközt, mely az ember s az
ő földi boldogsága közé sorakozik : ez képezi az első tétel alapeszméjét. A
fő témának értelmét, mely mint vésztrejtő sötét fátyol alól-mindjárt kez-
detben határozottan és hatalmasan kibontakozik, az egész symphonia szelle-
méhez hiven leginkább Göthe eme szava által véljük kifejezni : Sorsod,
nélkülözés ! Nélkülözés ! Eme hatalmas ellennel szemközt a nemes
dae, az ellentállás férfias erélye fejlődik ki, mely azonnal nyílt harcra foko-
zódik a tétel közepéig, melyben két óriás küzdelmét látjuk magunk előtt,
kiknek mindegyike legyőzetlenül vonul vissza a küzdeletről. Az egyes derült
pontokban a boldogság fájdalmas mosolyára ismertünk, mely keresni látszik

bennünket; melynek birhatásaért küzdünk s melytől ama megátalkodott ellenségünk tart vissza, hatalmas szárnyaival árnyat vetvén élénk, hogy annak még távoli kegymosolyát se élvezhessük s kényszerítve bennünket sötét gyötrelmünkbe visszaesni, mely ismét dacos ellentállás, s megújuló küzdelemre készítet a gyönyörrelbő démon ellen. Eszerint az erőszak, ellentállás, fellázadás, vágy, remény, a cél közeli elérése, az ismételt csalódás, a megújult küzdelem, szóval: a folytonos mozgás és küzdelem képezik elemeit e csodálatos zeneműnek, mely mind ennek dacára, többször a legsivárabb örömtelenség tartós fokát mutatja fel, melyet Göthe e találó szavakkal ecsetel: „ha a hajnal kél, csak borzadálylyal ébredek, keserű könnyeketszeretnéksirni, látva azt a napot, melyen egyetlen vágyam sem teljesül, mely az örömnek még csak sejtelmét is eltompítja dacos kételyével, s mely dagadó keblem ömlengéseit az életszámtalan torzképével gátolja. Ha az éj leszáll, még akkor is gyötrellemmel hajtom fejemet nyugalomra. Ott is háborgatnak a rémképek.”

Ezen első rész vége felé, a fentjelzett búskomor, örömtelen hangulat óriási mérvet ölt, s úgy tűnik fel, mintha az egész mindenséget átkarolva, rémségesen magasztos ünnepélyességgel akarná elfoglalni e világot, melyet Isten az öröm számára teremtet.

Második rész.

E második tétel első hangidomzati képleteinél, mindjárt vad, tomboló életkedv fogja el szívünket. Egészen új világ az, melynek küszbét átlépjük, s melyben érzéki mámor felé ragadtatunk, mintha a kétségbeesés üldözésétől akarván szabadulni, folytonosan előre ragadó küzdelemmel egy új ismeretlen boldogság képe után kergetőznénk, végkép eltűnven előlünk az előbbinek távolról intő égi mosolygása. Göthe ily szavakkal festi találóan az ily lelki állapotot: „Örömről ne legyen többé szó; a mámor-nak, a legfájdóbb élvezetnek adom át magamat! Az érzékiség tengerfenekén oltsuk szenvedélyeink lángtűzét; áthatlan varázsslepek csodás képei merüljenek fel; vessük magunkat az idő és az események rohamába! Fájdalom, vagy öröm, siker vagy kudarc váltakozzanak amint nekik tetszik, célunk legyen csak: mindebben folyton résztvenni.”

A középtétel beálltával, hirtelen megváltozik a kép, mely most életkedvet mutat. Az egyszerű s magát többször ismétlő thema, bizonyos érzéki gyönyört látszik kifejezni, mely a naivitás és az önelégültség vidorságával azonos. Göthe eme szavai jutnak eszünkbe: „A népnek itt minden napja ünnepély; kevés észszel, de sok elteltséggel, itt mindenki körtáncot jár egy helyben.”

Amde az ily szűk körbe szorított örömrészletben nem ismerhetjük fel a magasabb boldogság és nemesebb élvezet után törő lélek ideálját. E képre fordított tekintetünk elkomorul; elfordulunk tőle, hogy ismét átengedjük magunkat ama nem lankadó ösztönnak, mely a kétségbeesés előrehajtó roha, mával hajt előre föltalálni a képzelte boldogságot, mi azonban nem sikerül, mert a tétel végével ismét csak a fentebbi önelégült vidor képhez vezetettünk, melytől ezuttal — mindjárt első föltünésekor — türelmetlen izgultsággal fordulunk el.

Harmadik rész.

Az ebben szétáradó hangok, mennyire másként szólnak szívünkhöz! A kétségbeeséstől gyötört lélek dacát, és vad rohamosságát, mily égi tiszta

engesztelessel változtatják át gyöngéd és édes bús érzeménynyé! Ugy tetszik, mintha egy már korábban átélt és élvezett boldogság emléke támadna fel lelkünkben, melyet a költő így fejez ki: az ég szerelmének csókja érinté homlokom a te egykoron. Körültem az ünnepi komolyság csendje terült el. Boldogító sejtelmek szálltak keblembre a harang méla hangjaira s isteni kék volt: imát rebeghetni.“

E visszaemlékezéssel együtt dagasztja szívünket ama édes vágy, melyet e tétel második alapeszméje oly szépen kifejez s melyre oly jól ráil lenek Göthe eme szavai: „egy kimagyarázhatlan boldogító vágy vonzott ki az erdők és mezők virányira, s forró könnyözön közt láttam magam előtt egy új világot fel tárulni.

Ugy tűnik fel, mint a szerelem utáni vágy, melyre — a kifejezés élén kebb színeivel — ismét az előbbi reményt nyújtó s édesen megnyugtató thema felel, s a második visszatérésekor úgy tetszik, mintha a szerelem és remény egymást átölelnék, hogy szétzilált kedélyünket gyöngéd hatal mukba kerítsék. A költő így fejezi ki: „ti égi hangok mit kerestek nálam a porban, hatalmas és gyógyító zöngelmeitekkel? Zengjetek ott, hol érezni tudnak az emberek.“

A lázas szív, mintha gyöngéd ellentállással megszabadulni vágy nék töltük. De bájhatalmuk nagyobb, mint ellankaadt dacunk, s legyőzve vetjük magunkat a boldogság eme előhírnökeinek karjába:

„Csak zengjetek ti égi dalok! Könnyem foly, újra a földé vagyok!“

A vérző szív gyógyulása, megerősödése és bátor fölemelkedése az, melyre e tétel vége felé egészen és győzelmesen ráismerni vélünk. De e fölemelkedés még nem ment egészen az átélt viharok viszhatásaitól. Azon ban, a régi fájdalom minden rezgését elfojtja kibékítőleg ama bűbajos hatalom, mely elől mint a villámfény utolsó fellobbanása elől, végkép elvo nul a megtört, szétzilált vész fergetege.

Negyedik rész.

Az átmenet, mely e symphonia harmadik részét a negyedikkel összeköti, s mely egy metsző fölkiáltással kezdődik, kellőleg meg van világítva Göthe e szavai által: „De ah! minden vágyam dacára sem érzek elégtülést fakadni keblemből. Mily „bajos képzelem“ — avagy csak „sejtelmi kép!“ A végtelen természet, a keblek örök mélye, mikor tárul fel előttem? Az élet örök forrásai ti! holég és föld ölelkeznek, melyből minden megtört szív táplálkozik. Ti buzogtok, éltet adtok s csak én epednék hiába?!

Ez utolsó rész kezdetével Beethoven zenéje egészen határozott beszélő jellemet ölt; az előbbi három részben követett abszolút hangszeres zenei jellegtől eltér, mely azokban a kifejezés végtelensége és határozatlansága által nyilatkozott.

A zenészeti költészet tovább fejlesztése, oly kifejezési eszköz felé hajtja, mely csak az emberi hang és szóban találhatja megoldását. Osodálnunk kell a mester, a génusz ama eljárását, melylyel az emberi hangot és szót, mint bekövetkezni kellett szükségességet, a zenekar mélyhangu vonós hangszereinek ama megrázó recitativéjével készíti elő, mely az abszolút zene határait mármár átlépve, mintegy erőteljes s érzéstartó beszéddel áll szembe a többi hangszerekkel, vig kifejezésre intve azokat, míg végre maga is áttér egy énektételbe, mely magasztosan egyszerű és ünnepélyes örömkifejezésével

a többi hangszereket is magával ragadja s hatalmas magaslatra emelkedik.

Ugy tűnik ez fel, mint végső kísérlet: maga a hangszeres zene által is egy határozott s háborítlan boldogság érzetének kifejezést adni. De a megzabolázhatlan elem nem látszik képesnek e megszorításra. Mint a viharzó tenger habja, feltornyosodik s ismét e mélybe süllyed, s a kinemelégitett szenvedélynek előbbi metsző vad fölkiáltása, még erősebben üti meg füleinkeket; míg végre egy emberi hang a szónak tiszta és határozott kifejezésével áll elébe a hangszerek zürös eleminek s alig tudjuk, mit bámuljunk inkább: a mester merész gondolatát vagy naivitását e, melylyel az emberi hangot a hangszerekhez eként beszélteti: „Barátim! ne ilyen hangokat! Kellemesbeket és örömteljesbeket hangoztassatok!” E szavakra világosság lesz a chaoszban, s határozott, biztos kifejezés áll elő, melyből — a hangszeres zene legyőzött elemeitől kísérve, — mind azt tisztán kiérthetjük, a minek az öröm érzete után küzdött lélek előtt, mint a boldogság legfőbb s legtartósabb ideáljának kell föltűnnie:

„Oh! öröm, szent égi szikra,
Istenek leánya te!
Fénnyel áldott csarnokidba
Lángolón lépünk mi be.
Összefüzi bűvöd őket,
Kiket elszór a divat.
Minden ember újra testvér,
Hol szelid nemtő, te vagy!

A kinek jól dőlt a kocka,
S egy barátot foghat át,
A ki nyert egy szende, szép nőt:
Az ma vélünk zeng danát!
Sőt az is, ki egy, csak egy lényt
Birt e roppant földtekén!
Amde az, kit senki nem von,
Innen az fusson szegény!

Oh! dicső természet! emlőd
Üdvözt minden parányt.
Bolyganak rózsás nyomodban
Rosszak és jók egyaránt.
Csókot adtál és gerezedet,
Míg az élet sírba vész —
Kéj jutott férgeknek itt lenn,
S a cherúb Istenre néz!”

Bátor harci hangok hallatszanak s úgy tetszik, mintha egy sereg fiatal-ság vonulna el előttünk, győzelemre buzdító dalokat zengve. A hangszeres zene most magában lép fel és festi e harci lelkesedést. Látjuk a fiatal hősöket bátranrohanni a csatába, hogy diadaluk gyömolesetül az öröm kéjérzetét élvezhessék. Göthe szavai jutnak eszünkbe: csak az érdemes a szabadságra és az életre, kinek minden nap kell érte küzdeni.

A győzelem, a diadal, — melyről nem is kételkedtünk — kivivatott. A megfeszített küzdelem jutalma: az öröm mosolygása, mely a kivívt boldogság öntudatában, ujongásba tör ki:

Oh! öröm, szent égi szikra
Istenek leánya te,
Fénnyel áldott csarnokidba
Lángolón lépünk mi be;
Összefüzi bűvöd őket.
Kiket elszór a divat,
Minden ember újra testvér,
Hol szelid nemtő te vagy!

Az öröm túláradt érzetében az általános emberszeretet hő gerjedelme dagasztja keblünket. Magasztos lelkesedésünkben az egész emberiség öleléséből kibontakozva, a mindenség urához fordulunk, kinek imáadását tiszta öntudattal hangoztatjuk s kit a legmagasztosabb lelkesültség egy önkivületes percében, a megnyíló azúr égen át megpillantani vélünk.

Milliók ti, kart a karba!
A világnak szól e csók,
Testvérek! fényben ragyog
Egy atya fenn a magasba!

Térdre hulltok milliók ti,
A teremtőt sejtitek?
Főn a csillagok felett
Kell neki dicsben ragyogni!

Ugy érezzük magunkat, mintha isteni nyilatkozat által megerősödnénk ama boldogító hitben, hogy minden ember öröm és boldogságra van teremtvé. Szilárd meggyőződéssel kiáltjuk egymásnak:

Milliók ti, kart a karba!
A világnak szól e csók.

és:

Oh! öröm szent égi szikra,
Istenek leánya te,
Fénnyel áldott csarnokidba
Lángolón lépünk mi be.

Mert az istentől ihletett egyetemes emberszeretettel frigyestülvén: a legtisztább öröm élvezetére vagyunk jogosítva. Többé nemcsak a legmagasztosabb elfogultság remegésével, hanem a kinyilatkoztatott s édesen boldogító igazság kifejezésével is készen lehetünk e kérdésre:

Térdre hulltok milliók ti,
A teremtőt sejtitek?

így felelni:

Főnn a csillagok felett
Kell neki dicsben ragyogni!

A visszazerezett boldogság tudatában s a visszauyert örömrézt gyermek-i derűtségében egészen átadjuk magunkat az élvezetnek. Szívünk ártatlansága újra visszatért s az öröm gyöngéd szárnyai áldást hintve terülnek reánk:

Öröm! istenek leánya te!
Összefűzi bűvöd őket,
Kiket elszór a divat.
Minden ember újra testvér!
Hol szelid nemtő te vagy!

Az öröm szelid boldogsága után kitörő kedv következik. Ujjongva szoritjuk keblünkre az egész világot, tomboló kedv és mámorzaj tölti el a léget, mint a vihar dörgése, és mint a tenger üvöltő hullámozása, melyek örökök mozgásuk, tevékenységük és jótékony rázkódtatásaikkal éltetik és fenntartják az emberek örömeire e földet, melyet isten azért teremtet a számukra, hogy rajta boldogok legyenek.

Milliók ti kart a karba,
A világnak szól e csók,
Testvérek! fényben ragyog
Egy atya főnn a magasba.
Oh öröm! szent égi szikra!

„Fidelio.“

Beethoven Lajos dalműve.

(Berlioz H. után. id. Ábrányi K.)

Beethoven, ez egyetlen dalművéhez négy nyitányt irt. Az első (C-durban, valamint a két következő) soha sem adatott a dalművel; könnyű s tet-szelgős modorban van az írva, s főleg a vége nem eléggé hatályos; Beetho-ven az első próba után félretette. — Midőn a másodikat bevégezte, egy har-madik átdolgozásba fogott, anélkül, hogy az okát be lehetett volna látni Ebben megtartotta a másodiknak általános belsejének, valamint motiv-jait is, de más módon kapcsolta azokat össze, sokat másképen hangszerelt s egy nagy fokoztatással, valamint egy magán fuvolarészszel is ellátta. Beethoven e harmadik átdolgozásnak nyújtotta az előnyt, mert azt bocsátotta először a nyilvánosság elé, „Nyitány Leonorához“ cím alatt.

E felséges nyitány — bizonyynyal legszebb mind azok között, melyeket Beethoven irt — maga a dalmű sorsát osztotta, s azzal néhány előadás után egyelőre félretétetett. Midőn Beethoven, dalművét újra átdolgozta, (1814) egyszersmind a negyedik nyitányt is megírta hozzá E-durban, mely „Nyi-tány Fideliohoz“ cím alatt maig is ismeretes; ez nyerte meg a többiek fe-lett az elsőséget, s majd mindenütt együtt kerül színpadra a dalművel. Kétség-kívül remekül dolgozott, valóságos symphonisztikus modorban tartott s pá-ratlan emelkedettség és fényes hatással bíró mű, mely azonban sem általá-nos jelleménél, sem feldolgozott motívjainál fogva nem áll szorosabb s egy-séges viszonyban magával a dalművel. Ellenben a másik két nagy nyitányt, némi tekintetben „Fidelio“ dalműnek nevezhetnők kisebbített alak és ke-retben. Ezekben egyesülve találjuk Leonóra szende hangjait az éhségtől hal-dokló fogoly panaszaival; valamint az utolsó felvonás hármasának pompás motívumát, a harsonaszót, mely Florestán megszabadítójának közeledését hirdeti távolról, szóval: mindenütt pezseg bennök a drámai élet. — Ezek Fi-delio valódi nyitányai!

Miolta a kittingőbb színházak fölfedezték, hogy a harmadik „Leo-nóra“-nyitány valóságos remekmű: azóta azt rendszeren a második felvonás bevezetése gyanánt szokás előadni, míg az E-dur nyitány az első felvonást előzi meg. A magyar színházban is így adatik.

„Fidelio“ mint zenészeti-színmű igen szomorú, mi kezdetben nem ke-véssé okozta a közönségnek iránta viseltetett idegenkedését.

A dalmű cselekvénye egy államfogoly (Florestán) körül forog, kit az erőd kormányzója egy földalatti börtönben kíván lassanként éhség s más kínzó eljárások által elveszíteni. Florestán neje Leonóra, férfinak öltözve, Fidelio név alatt Rocco börtönőr szolgálatába áll, kinek kegyét s bi-zalmát sikerül nagy mértékben megnyernie. — Marcelline, Rocco leánya és Jacquinó a kapus jegyese, annyira rokonszenvez Fidelio nemes lényé-vel, hogy miatta jelentéktelen vőlegényét elhagyni szándékozik. Pizarro a kormányzó, türelmetlenül várja kiszemelt áldozata halálát, s miután az éhség nem tud elég gyorsan működni, elhatározza őt börtönében sajátkezü-leg kivégezni. Parancsot ad tehát Rocconak, hogy e borzalmas munkában neki segédkezet nyújtson. A szerencsétlen nőnek ez alkalommal sikerül Rocco beleegyezése folytán férje közelébe jutni, kinek látása szívét csaknem szétépti; tudja, hogy a halál áldozatául van kiszemelve, de még sem meri magát előtte fölfedezni. Erre nem sokára megjelenik az embertelen kor-mányzó. A foglyot megszabadítják bilincseitől, ki bakójában régi, kiengesz-telhetlen ellenére ismer. Pizarro törrel kezében rohan reá, de Fidelio közbe.

veti magát, pisztolyt ránt elő, s a gyilkos mellé irányozza, ki meglepetve a dolognak eme nem várt fordulatától, rémülten tántorog vissza; e pillanatban harsonaszó hallatszik a távolban, jelélű annak, hogy a miniszter közelg, ki a kormányzót vizsgálatlalt akarja meglepni. A kormányzót keresik, épen e pillanatban kell előtte megjelenenie; nem képes bevégezni véres munkáját, s a fogoly meg van mentve! — A miniszter föllép; Pizarro áldozatában barátjára Florestanra ismer, Fidelióban pedig annak nemes nejére. Ezután általános öröm következik, melybe a szegény Marcelline szégyenkezése vegyül, ki megbánva tettét, ismét visszatér Jacquinójához.

Hogy „Fidelio“ zenéje nem talált kezdetben oly elismerésre, minő azt méltán megilleti: ennek több oka van.

Első sorban áll szüziess dallam-tisztasága, továbbá, az a határozott megvetés, melylyel szerzője a sokféle indokolhatlan hatás, a tisztán érzékies hangjáték, az unalomig elcsépezt zárkadenciák és a napszámoskodó zeneirők által követett üres frázisok s körmondatok ellen viseltetett. Nemkülönb a hangszerelésben követett tapintatos mérsékeltség, melyet ritka harmónikus merészséggel kötött össze; végre: kifejezési modorának sajátos érzeményszerűsége.

„Fidelio“ vezérkönyve az említett 4 nyitányon kívül, 16 zenészi számot tartalmaz.

E 16 szám mindegyike kiváló szép és nemes jellemvonással bir. De szépségeik mégis igen különböző neműek. A Marcelline és jegyese közötti első kettős ártatlan, derült hangulata s irányának bájos egyszerűsége által különbözik a többi számtól. Ez által mind a két személy jelleme találon ecseteltetik. Marcellinenek erre következő (C-moll) magánydallamában, annak kezelését, valamint egész irányát tekintve, kétségkívül Mozart legsikerültebb zenedarabjainak mintaképe ismerünk. De a zenekar oly legkisebb részletre is kiterjeszkedő kidolgozással van benne kezelve, minőt Beethoven híres előde soha sem mutatott fel.

E kecses zenészi szám után egy négyes következik, mely kiváló szépségű gondolatlalt kísért ritka mély kombinatiót tüntet fel. Az egész egy nyolczadban szerkesztett kánon; minden szólam fölléptével végig viszi az egész thémát; először az első szólam magában, kísérv egy mély hegedű, gordonka és sipola által képzett kis zenekartól, későbbben belevág minden szólam egyenkint s a kettősből hármas, s végre teljes négyes lesz.

Rocco dala az arany hatalmáról, kedélyessége s erőtlensége által ragad el bennünket.

Az ezt követő hármasban Beethoven már nagyobb szeri formákat kezd kifejteni; szélesebb kidolgozással, változatosabb és életteljesebb hangszereléssel találkoznak. Érezzük, hogy átléptünk a dráma terére; s a szenvedély lángja mint távol villámfény mutatkozik.

Erre az induló következik, melynek alapeszméjét ép úgy, mint hangnemi kitéréseit a legszerencsésebb ötletek közé sorolhatjuk. Jellege általán véve komor; olyan katonákhoz illik, kik börtönőri szerepre vannak kismelve. Mindjárt a motívum kezdő zöngéi, (a nagybögők pizzikatoitól kísért két dobütés) lényegesen emeli az egésznek komor színezetét.

Pizarro áriája a legkiválóbb számok egyike. E borzasztó hatást szülő számban, rémületes valósággal van ecsetelve egy gonosztervő vad öröme, ki boszút szándékozik állani. Beethoven eme dalművében a legtökéletesebben követte Gluck ama szabályát: hogy a hangszereket csak az érdekeltség és szenvedély-kifejezésnek kisebb vagy nagyobb arányban való feltüntetési viszonya szerint kell használni. Itt szabadul fel először láncaitól az egész zenekar, a

D kis kilenced hangzatával lép fel s tör ki, megrendítőleg kiáltozik, s a legnagyobb izgatottságban zajong. Igaz, hogy ez által az énekész majdnem pusztán csak zenészeti szavalattá válik, de minő szavalattá! S a folytonosan természetű vadságos kifejezés, mennyit nyer erőben, midőn a D-ur hang-nem felléptetése után a szerző még Pizarro testőrségének karát is beleszövi, mely kezdetben csak halkan kiséri dühöngését, míg végre hatalmasan kitör a végzetnél. Ez aztán mesterinek mondható!

A Rocco s a kormányzó közti kettős (két alhang közt) ez után már nem áll a magasság ily színvonala.

Erre Fidelio nagy dallama következik, mely recitativ, a dagio, cantabile és allegro finaleből áll, három kürt és egy bűgösip (Fagott) által kísérve. A recitativ drámai emelkedettséggel bír; az adagio, szede kifejezése és kellemmel párosult bűjával, páratlan darab; az allegro, éróteljessége, nemes tüze és magasztos tartalmánál fogva válik ki.

E remek dallam allegrójának témáját, a 3 kürt és egy bűgösip rövid előjátéka vezeti be, mely csak az E-dúr hármashangzatnak egymásután vett öt — e, h, e, gis, h, — zöngéiből áll. Ebből van készítve négy páratlan eredetiségű méret. Akármelyik zenésznek is oda lehet adni ezt az öt zöngét — föltéve, hogy Beethoven frázisát nem ismeri — a végből, hogy tetszése szerint rakja össze azokat száz különböző módon, s biztosak lehetünk, hogy százféle alakzatai között nem fogjuk ott találni ama merész s fölzaklató frázist, melyet Beethoven abból képezett; oly meglepő eredetiséggel bír annak rhythmusa.

Ama kedélyhullámozat, melyet az erre következő foglyok kara idéz elő, ha nem is oly szenvedélyteli, de nem kevésbé mély és megható. Egy sereg szerencsétlennek megengedtetik kevés pillanatra börtönét elhagyni, hogy a börtönudvarban friss levegőt szivhasson. Valami megható hallani azok kilépténél a zenekar kezdő méreteit, azokat a gyöngéden hangzó, s mintegy hosszan és mélyen lélekző összhangzatokat, melyek sugarak gyanánt terjeszkednek szét, a remegő hangokat, melyek kezdetben csak félve lépnek fel, majd lassankint felbátorodnak, s mindinkább tömörülnek, mint a szerencse sohajai, melyek egy sokat szenvedett kebelből fakadnak. Hát ha még az ezt kísérő fuvó hangszerek által kifejezett gyönyörű dallamosságra gondolunk!

A foglyok boldogsága a felügyelő örök hirtelen megjelenése által pillanatra megzavartatik. Azonnal megváltozik a zenészeti színezet s minden elkomorul. De az örök újra eltűnnek; bizalmatlan tekintetők nem csüggy többé a foglyokon; ez episode hangnemi kitérése, újra közeledik a főhangnemhez, melyet már sejtünk, észlelünk; — egy rövid szünet, s az első téma oly természetesség és bájjal tér vissza az előbbi hangnembe, melyet leírni lehetlen; ismét világosság és lég, szabadságérzet és élet közt érezzük magunkat!

Ama kettős második részében, hol Rocco Fidelionak értésére adja, miszerint egy fogoly számára együtt kell sirt ásniok, a fuvóhangszerek tételében egy synkopákkal ellátott hely fordul elő, mely igen sajátságos hatása, mely azonban bánatos hangjai és nyugtalan mozgásaival teljesen illik a helyzethez.

Egy ötös kar zárja be az első felvonást; színezete komor, de olyan-nak is kell lennie.

Ama titokszerűség, mely ezt átlengi, e finálénak rendkívüli drámai kifejezést ad. Halkan végződik; rémület és félelmet fejez ki. . . .

Lassu, félénk hangulatot kifejező hangszerezési tétel képezi a második felvonás bevezetését. Telve van az aggodalmas felkiáltásokkal, köny és sohajjal s lázas érverések rezgik át az egészet. A szenvedés és a nyomor hajlé-

kába léptünk; Florestan bilinesbe verve, silány fekhelyen nyugszik; jelen vagyunk halálos küzdésénél s látjuk, halljuk lázas őrvöngésének képeit, kitöréseit.

Az első méreteknél azonnal érezzük, hogy a szerencsétlen, ki a börtönben sinylik:

„Óda beléptével minden reménységét elvesztette.“

Ott fekszik előttünk nyomorultan! Egy panaszos recitativ után, melybe az előbbi hangszerelési tétel gondolatai vannak beszöve, egy *adagio cantabile* következik, telve szívzaggató kétségbeeséssel, mely a fuvóhangszerek kísérete által folyvást fokoztatik. A fogoly fájdalma mindig kevesebbé válik; elméje összezavarodik... a halál angyalának szárnya már megértinté... hirtelen őrültséggel határos lelkesülés ragadja meg, szabadnak hiszi magát, s felmosolyog boldogságában. Megtört szemeiből a kék könnyei fakadnak; nejét véli látni, beszél vele, hallja hangját; a szabadság levegője elkábitja, s egész valóját a szerelem tekintete lelkesíti. . . . Alig irhatja le valaki e fájdalmas édes dallamot, a zenekar görcsös rángatózásait; az oboa méla és kinyújtott zöngését, mely Florestán énekével egyesül, s mely mintha imádott nejének hangja volna, melyet hallani vél; az elragadó *crescendót*, s a haldoklóknak szívzaggató utolsó felkiáltását! . . .

E lázas felindulás után Florestán kábultan rogy össze; ekkor megjelenik Rocco a remegő Leonórával.

Nem lehet valami borzadalmassabbat képzelni, mint az erre következő kettőst, melyben Rocco jéghideg érzéketlensége, merev ellentétben áll Leonóra szívzaggató felkiáltásával, s a zenekar tompa moraja a földhantok tompa görüléseire hasonlítható, melyekkel egy koporsót készülnek befedni.

A következő „hármast“ meghatározó egyszerűsége által tűnik ki. A három személy a legmeghatóbb érzelmektől lelkesítve, kellemteljes dallamokat zeng, melyek egyszerű összhangzati kísérettük által ép oly keresetlen, mint kecses hangzásuak. Alig lehet izlésteljesebb s még is megindítóbb valami, mint ama hűsz méretből álló szép téma, melylyel Florestán a hármast elkezd:

„Jutalmatok a jobb világban lészen.“

Ez egy valódi dallam a maga legtisztább valóságában; ez olyan érzelmi kifejezés, mely legtalálóbbs s e mellett mégis a legegyszerűbb. Ugyan ez a téma későbbben majd egészben, majd részben ismételtetik, s erre néhány igen merész modulatio után, mesteri ügyességgel és sikerrel, visszavezettetik az eredeti hangnembe.

A következő „négyes“ tartós mennydörgéshez hasonlítható, mely mindig hevesebben fenyeget, melynek ijedelmei folyvást növekednek, s mely után végre a villámcsapások egymás után következnek. Leonóra eme felkiáltásával:

„Öld meg előbb nejét“

a zenészeti érdek teljesen egybeolvad a drámai cselekvénnyel, lázas felindulás kapja meg az embert, megrendülünk s tökéletesen fellázadunk anélkül, hogy meghatározhatnók, valyon felzaklatásunkat az éneknek, a hangszereknek, a drámai helyzetnek vagy az előadásnak tulajdoníthatjuk-e? Beethoven e jelenetben tökéletesen azonosítá magát a drámai cselekvénnyel, melyet páratlan igazság s nagyszerű ecsettel állított előbünk. A különböző ének-szólamok, melyek heves felkiáltások közt kérdezik egymást s felelnek egymásnak, a zenekar legnagyobb zajongása közül is mindig érthetően kivehetők; folyvást uralkodnak a vonós hangszereknek irt zajos képletek felett, melyek ezer szenvedély által felzaklatott néptömeg rombolásához hasonlítanak. Ez a drámai zenének bámulatra méltó csodája, melyhez kevés hasonló létezik úgy a korábbi mint az újabb mesterek műveiben!

E csodálatra méltó négyes után, a két egyedül maradt házastárs egy kettőst énekel, mely nem kevésbé méltó a csodálatra; az ebben festett végtelen szenvedély, öröm, meglepetés és kimerülés, oly változatos züngelmeket s zenészeti kifejezéseket mutat fel, minőkről senkinek sem lehet fogalma, a ki azokat maga nem hallotta. Mennyi szerelem, kéjittasság s mennyei ölelkezés! Mennyi szenvedélylyel karolja át egymást a szerető pár!

Minő magasztos szenvedély! A remegő ajkakra örömhangok tolnak s a szívek boldogságban dobognak... Ők igazán szeretik egymást!

Az utolsó finále, széles alapra fektetett összessel kezdődik, melynek indulószertü rhytmusát lassabb időmértékű episode szakítja meg. Később újra visszatér az allegro, s mind végig erősbül s hatalmashá válik. A kezdet fensége, valamint ezarádéknak további kifejtett magasztossága s ünnepélyes volta által, még a legérzékletlenebb hallgató is fel lesz zaklatva és lelkesítve.

Beethoven Lajos végrendelete.

— Az eredeti után. —

Beethoven Károly ésöcséimnek!

Óh ti emberek! kik engemet ellenséges érzelműnek, makacsnak, embergyűlölőnek hirdettek és tartotok, mennyire igazságtalanok vagytok irántam! Ti nem tudjátok az okát annak, ami előttetek csak úgy látszik. Szívem s fogékonyságom volt gyermekkoromtól fogva a gyöngéd jóakarat erényét gyakorolni, sőt mindig kész valék nagy tettek véghezvitelére is. De gondoljátok csak meg, hogy hat év óta kinez borzasztó betegségi állapotom, mely az orvosok ügyetlensége által még inkább rosszabbul, s hogy a javulás reménysugára évenként messzebb szállya tölem, végre a tartós testi nyomorúság rémképével kényszerít megbarátkozni, melytől csak hosszú évek múlva, vagy talán soha sem fogok megszabadulni. Emellett tüzes képzelődéssel, heves véralkattal születve s a társadalmi szórakozások iránt eleven fogékonysággal bírván, korán vissza kellett tölök vonulnom s magányban töltennem életemet. Ha néha megerőltetésemmel túltevém magamat szomorú állapotomon: óh! mi keményen sújtó s visszataszító volt reám nézve ilyenkor a szomorú tapasztalás, melyet hanyatló hallérzésem okozott! — S még sem volt elég erőm ilyenkor így szólni az emberekhez: „beszéljetek hangosabban, kiáltások, hiszen én siket vagyok!” — Miként árulhattam volna el ép a m a é r z é k e m gyengeségét, fokozatos hanyatlását, melynek állásomnál fogva, már tökéletesebb mérvben kellett nálam nyilvánulnia mint másoknál? ! Elárulni egy é r z é k gyengeségét, melyet egykoron a legtökéletesebb kifejedtségben bírtam, oly mértékben, minőben szaktársaim közül kevesen, se előttem, se utánam! — Oh ezt nem vagyok képes tenni! — Azért bocsássatok meg, ha visszavonnni láttok ott s akkor, ahol s a midőn szívemből szeretnék veletek közlekedni. Kétszeresen fáj nekem szerencsétlen állapotom, mert melette még félre is értenek az emberek. Én nem kereshetek tüdülést, szellemi felfrissülést az emberi társaságban, se nem vehetek részt az emelkedettebb szellemi eszmecsérék s párbeszédekben! Egyedül kell élnem, mint egy száműzött, s csak a legnagyobb, legelkerülhetetlenebb szükségnél fogva szabad érintkeznem az emberi társasággal, melyhez ha közeledem: égető nyugtalanság fog el s reszketek, elgondolván, hogy talán fölismerik szerencsétlen állapotomat. Ily kinokat szenvedék a mult félévben is melyet a falun töltöttem. — Derék, értelmes orvosomtól fölkéretve az iránt, hogy lehetőségig kiméljem hallérzékemet, többnyire jelen természetes hajlamomnak megfelelő intézkedések s tanácsokkal látott el. De az emberi társaság utáni erős vágyam s

őszönöm sokszor elragadt s nem követtem jó tanácsát. — Minő megaláz-
tatásokat kellett ilyenkor eltűnöm ha pl.: a szabadban voltunk s valaki
mellettem már messziről figyelmeztetett a fuvola szélről hordott hangjaira, s
én sem mit a b ből nem hallottam! vagy ha a társaság élvezte a pász-
torsíp s a mezei munkások méla danát, én pedig mind ebből szintén semmit sem
hallottam! Ilyenkor határos volt helyzetem a kétségbeeséssel és sokszor kevés-
be mult, hogy öngyilkosságra nem vetemedtem. Csak ő, az isteni mű-
vészet tartóztatott vissza, mert éreztem, érzem, hogy addig lehetetlen megvál-
nom e földi világtól, míg be nem töltöm hivatásomat s míg véghez nem viszem
mind azt, amire, — érzem — rendelve vagyok a gondviseléssel. Így kellett s
kell feltartanom e nyomorult életet, így táplálnom egy valóban nyomorult
testi szervezetet, mely túlingerlékeny idegességénél fogva, a legcsekélyebb
változásra is képes egyik szélsőségből a másikba sülyedni.

„Tűrelem!” ez jelszavam, ezt kell egyedüli vezetőmül választani.
De — reményilem — bírok is ez erénnyel az elégségig, sőt bírni fogok vele
— ha a sorsnak úgy tetszik — mindaddig, míg a kéréshetetlen párcák el nem
metszik majd életem fonálát. Forduljon sorsom bár jobbra vagy balra: én
mindenre készen állok, hiszen már 28 éves kromban kénytelen valék phi-
losophusi szerepre vállalkozni. Pedig ez, nem épen oly könnyű dolog, sőt sok-
kal nehezebb egy művészre mint más emberre nézve.

Oh Isten! te belátsz szívem mélyébe, te tudod, ismered, minő lánggal
ég keblemben az emberi szeretet s jóttevés tüze! — Ti emberek pedig, ha
majd egykoron olvasni fogjátok e soraimat, gondoljatok reám, kit annyira
félreismert a világ! A szerencsétlen pedig vigasztalhatja magát, hogy oly
hasonsorstársra talált bennem, ki a természet s világ minden akadályá da-
cára is, tehetségéhez képest mindent elkövetett, hogy a valódi művész s
ember névre magát érdemessé tegye.

Károly és... öcsém! titeket arra kérlek, hogy mihelyest meghal-
tam, és Schmidt tanár még életben lesz, kérjétek fel őt, hogy írja meg
betegségem szomorú történetét, melyhez aztán csatoljátok hozzá jelen sorai-
mat, hogy a világ legalább halálom után béküljön ki velem, amennyire le-
hetséges. Egyszersmind ezennel csekély vagyonom (ha ugyan vagyon-
nak lehet azt nevezni) örökösieül teszek titeket; osszátok meg azt egymás
közt igazságosan, szeressétek s ha kell, segítsétek egymást a szükségben;
amit ellenem vétettetek, azt én már ugyis rég megbocsátottam ti néktek!

Te, Károly öcsém! vedd különösen forró köszönetemet ama meleg
ragaszkodásodért, melylyel irántam utolsó időkben viseltetél. Kivánom,
hogy boldogabban, megelégedettebben éljétek mint én. Gyermekeitek szí-
vébe mélyen oltjátok be az erény szeretetét, tiszteletét, mert tapasztalás-
ból beszélek — nem a pénz, vagyon, de egyedül csak az képes az embert e
földön boldogítani. Ez tartott s emelt fel engemet is nyomorúságomban a
művészet mellett s sokszor eljött vissza az öngyilkosságtól.

Éljétek boldogul, s szeressétek egymást; köszönet, üdvözlöt minden
barátomnak, főleg pedig Liehnovsky herczegnek és Schmidt ta-
nárnak.

A L..... herczegtől kapott hangszereket, szeretném ha egyik
közülötök emlékül megtartaná; hanem azért emiatt legcsekélyebb perle-
kedés se keletkezzék köztetek, sőt ha hasznatokra válhatnak, adjátok el azo-
kat is. Én boldog vagyok ama gondolatban, hogy még halálom után is segít-
hettek s javatokra lehettek. Ohajtom, hogy így legyen!

Nem félek a haláltól; sőt örömmel nézek elébe, — azonban, ha előbb
eljövend értem, mielőtt alkalmam lett volna minden művészeti tehetségemet
kifejteni: szánandó nehéz sorsom dacára, még is elég jókor jöve nd. Am jöjjön

az ellen sem zúgolódom, hisz úgy is csak véghetlentül szenvedő állapotomtól szabadítana meg. Oh halál! jöjj amikor tetszik, mindig bátorsággal megyek elédbe. Éljetek boldogul s el ne feledjeteek egészen halálom után. Ezt megérdemlem én tőletek, ki életében sokat gondolt reátok, hogy boldoggá tehesen benneteket. Legyetek tehát boldogok!

Heiligenstadt, okt. hó 6-án 1822.

Beethoven Lajos,
m. k. s. p. h.

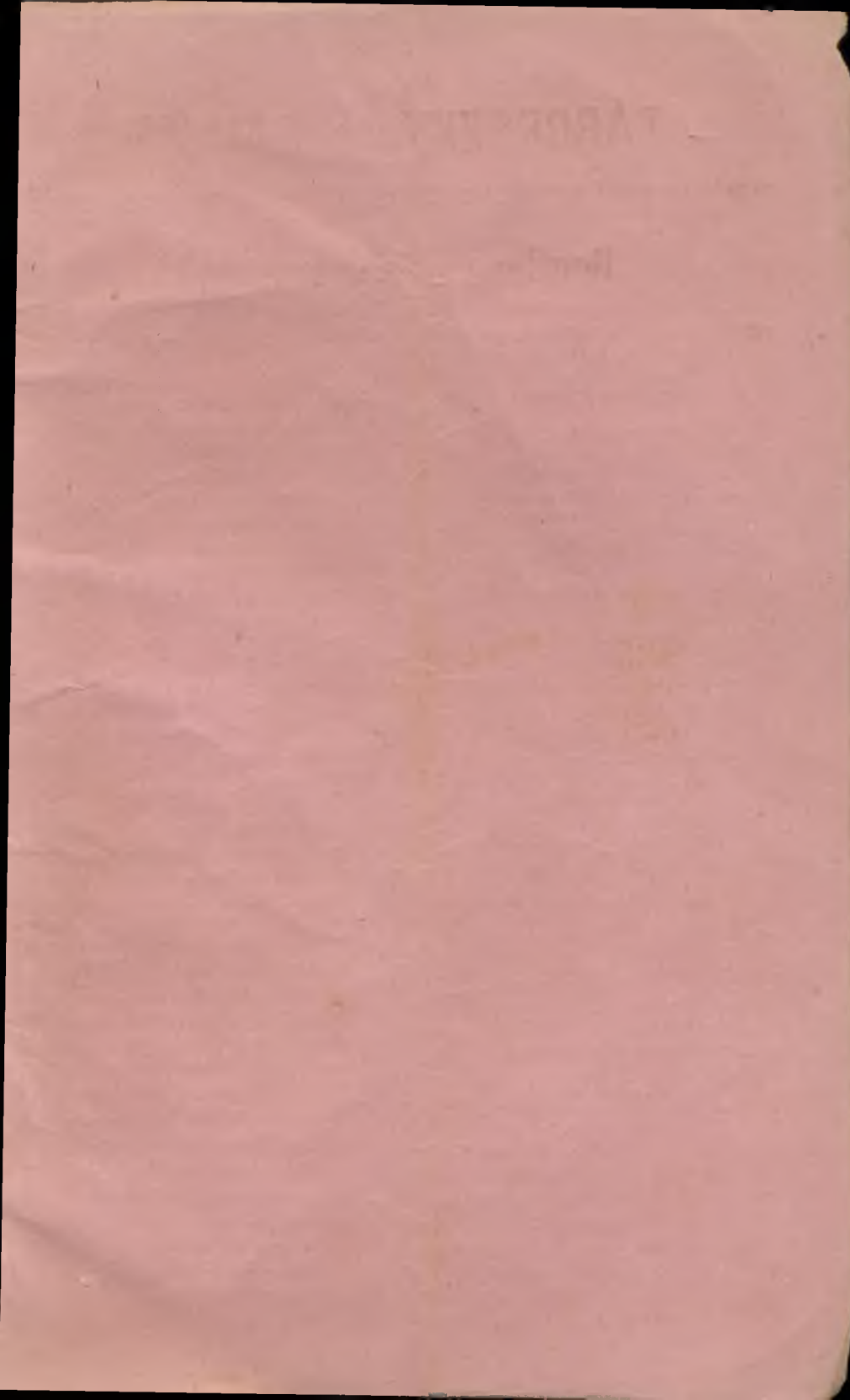
Alább :

Heiligenstadt, okt. hó 10 én 1822,

Ezennel búcsút veszek tőled kedves hely! még pedig szomorút. Ama édes remény, mely ide vezérelt s mely szerint legalább bizonyos pontig javulásomat hittem, egészen elhagyott; mint késő ősszel a fák levelei elszáradnak, aláhullnak, úgy hervadt el vigasztalanul reményem világa is! Amint jöttem úgy távozom innen, még ama magas bátorság is elhagyott, mely szép verőfényes nyári napokon át, oly gyakran fölemelte lelkemet. — Oh gondviselés! deríts végre egy tiszta örömuapot reám, melynek még csak árnyékától is már oly régóta megfosztattam. Mikor?! oh! mikor derülend rám egy ilyen nap! A természet s az emberiség szent csarnokában nincs többé számomra sem remény, sem vigasztalás!? Nincs! Oh kegyetlen sors, mely nekem jutott!

Kívül:

„Károly és . . . öcséimnek! (fölbontandó s végrehajtandó halálom után.)
Á.

TÁBORSZKY és PARSCH

nemzeti zeneműkereskedése Pesten, belváros korona utca 1. sz. a.

ajánlja

Beethoven összes műveit

szép és olcsó kiadásokban, füzve és diszesen bekötve.

 Különösen a bekötött példányok megszerzése a százéves születési emlék-ünnepekre igen czél szerűek.

Kötetlen kiadások.

Zongorára 2 kézre.

Beethoven: Összes sonátái . . .	frt 4.—
— „ kisebb darabjai „ . . .	1.17
— „ változatok . . .	2.33
— „ hangversenyek és ábránd (80 ik mű) . . .	2.—
— összes szinfóniák . . .	3.33
— septett . . .	— .66

Zongora kivonatok 2 kézre.

Beethoven: Fidelio	frt —.66
— Egmont	— .66
— Prometheus	— .66

Nyitányok zongorára 2 kézre.

Beethoven: 11 nyitány	frt —.80
---------------------------------	----------

Zongorára 4 kézre.

Beethoven: összes eredeti zeneművek	frt —.66
— összes szinfóniák 1-ső kötet (1—5 sz.)	frt 2.17
— összes szinfóniák 2-dik kötet (6—9 dik sz.)	2.17
— Septett (20-ik mű)	— .66

Zongora kivonatok 4 kézre.

Beethoven: Fidelio	frt 1.33
— Egmont	— .66

Nyitányok zongorára 4 kézre.

Beethoven: 11 nyitány	frt 1.33
---------------------------------	----------

Zongorára és hegedűre.

Beethoven: összes 10 sonáták . . .	frt 4 —
— hangverseny (61-dik mű) és románcok	1.—
— összes gordonka sonáták zongorára és hegedűre átírva.	frt 4.—

Zongorára és gordonkára.

Beethoven: összes sonátái . . .	frt 4 —
---------------------------------	---------

Hármas.

Beethoven: összes zongora hármass frt 4.33	
— Vonós hármass és serenád op. 8 és 25.	frt 2.—

Négyes.

Beethoven: zongora négy. (16. mű) ft.—	80
— összes vonós négyesek	frt. 7.33

Ötös.

Beethoven: ötös (4-ik, 29-ik, 104, 137-ik mű)	frt 2.—
---	---------

Dalok zongora kísérettel.

Beethoven: összes dalai	frt 2.—
-----------------------------------	---------

Zongora kivonatok szöveggel.

Beethoven: Fidelio	frt 1.20
— Egmont	— .66
— Missa solemnis	1.—

Diszes kötésekben.

Zongorára 2 kézre.

Beethoven: összes sonátái . . .	frt 5.33
— „ kisebb darabjai	frt 2.—
— „ változatok . . .	ft. 3.—
— „ hangversenyek és Ábránd (80-ik mű)	frt 3.33
— összes symphoniák .	frt 4.66

Zongora kivonatok 2 kézre.

Beethoven: Fidelio	frt 1.20
— Egmont	1.20
— Prometheus	1.20

Nyitányok zongorára 2 kézre.

Beethoven: 11 nyitány	frt 1.33
---------------------------------	----------

Zongorára 4 kézre.

Beethoven: összes zeneművek . .	frt. 1.73
— „ szinfóniák	6.—

Nyitányok zongorára 4 kézre.

Beethoven: 11 nyitány	frt 1.98
---------------------------------	----------

Zongorára és hegedűre.

Beethoven: összes sonátái . . .	frt 5.—
---------------------------------	---------

Zongorára és gordonkára.

Beethoven: összes sonátái és egyéb szerzemények . . .	frt 6.33
---	----------

Dalok zongora kísérettel.

Beethoven: összes dalai	frt 4.—
-----------------------------------	---------